

MENTALE RUM

VILDFARELSER

Som barn blev jeg væk foran en kælderbutik i København. Jeg faldt i staver, og på vej ud tabte jeg min far af syne. Jeg kiggede rundt, gik op ad gaden og ned igen. Enhver retning kunne føre længere væk i stedet for tættere på. Husenes facader voksede til tårnhøje kulisser i den mere og mere hektiske scene. På et splitsekund blev den velkendte omverden opløst.

Jeg var *væk*, og konsekvensen fik det til at svimle for mine øjne. 'Væk' var et meget fremmed sted, og derfra så byen nærmest todimensionel ud. Alt velkendt virkede nu fremmed. Ingen kunne hjælpe mig med at komme væk fra 'væk', undtagen min far, som også var væk.

Jeg gik frem og tilbage i tvangsmæssige pendulbevægelser, skrækslagen, men også fascineret af den flydende fornemmelse, som jeg oplevede. Min pludselige ensomhed blandt utallige fremmede åbnede for nye, endnu ukendte sider af byen. Porte og kælderhalse, jeg aldrig havde bemærket før, stod nu og nærmest kaldte på at blive undersøgt.

Pludselig så jeg min far. I løbet af et par sekunder faldt byen til ro igen, husene skrumpede til normal størrelse, og de forbigående var igen de københavnere, jeg var vant

til. Min oplevelse havde måske været et minut, men jeg husker den som en udstrakt afgrund i tiden.

Den tyske kulturkritiker Walter Benjamin erindrede fra sin barndom i Berlin omkring år 1900, hvordan han lærte at udforske sit eget indre univers ved at blive væk. Byen omkring ham blev da til en drømmeagtig labyrint, ”hvis første spor var labyrinterne på mine skolehæfters trækpapir”.

Hvis vi som Benjamin vover at give os hen til denne labyrint og lader os styre alene af drømme, kan vi også lære os selv at kende på en anden måde. For *at fare vild er ikke kun ensbetydende med, at vi mister orienteringen. Vi opgiver også byens normale orden* – de velkendte steder, ruter og tidspunkter, som vi styrer efter, og som styrer os. Tiden og rumfornemmelsen sættes ud af kraft, og den før så hjemlige by viser sig på en ny måde for os.

Det er en anden sag at blive væk som voksen. En sådan oplevelse beskriver den østrigske psykiater Sigmund Freud i essayet *Das Unheimliche* fra 1919. Tekstens titel betyder egentlig ’u-hjemligt’, og Freud ville med begrebet vise, hvordan samspillet mellem hjemmets trygge rammer og det fremmedes ukendte former kan fremkalde angst hos de fleste af os. På dansk hedder bogen *Det Uhyggelige*, og vores måde at knytte ’hjem’ og ’hygge’ så tydeligt sammen på siger måske nok en hel om os danskere, men også om byen som fænomen.

Freud fortæller i sit essay, hvordan han en varm sommeraften i en italiensk provinsby slentrede rundt i gaderne. Ved et tilfælde befandt han sig pludselig i et ”kvarter, hvis

karakter man ikke kunne være i tvivl om”. Tungt sminke kvinder nærmede sig Freud fra husmurene, og han skyndte sig videre. Han gik omkring i nogen tid, indtil han pludselig helt utilsigtet endte samme sted igen. Hans tilbagevenden tiltrak sig igen opmærksomhed, og han gik nu direkte tilbage til den piazza, han kom fra, med en følelse af uhygge i kroppen.

Freud følte sig spændt ud mellem et kontrollerende overjeg og underbevidstheden, der hele tiden trak ham tilbage til den mystiske gade. Freuds historie udpeger dermed, hvordan byen ikke bare er et fænomen, der udspiller sig på gader og mellem bygninger; den foregår også oppe i vores hoveder og i vores kroppe. *Byen er en fantasi, som vores håb og forestillinger op gennem hver enkelt bys historie har vækket til live helt konkret.*

Derfor er det også oplagt at forstå byen som en menneskekrop. Det gjorde arkitekten Francesco Martini, der i 1481 tegnede den ideelle by, hvor borgen udgjorde hovedet, markedspladsen var maven, og gaderne forbandt tårne ved albuer og fødder.

Martinis tegning får mig også til at tænke på ordet 'hovedstad', et lands strategiske, politiske og ofte også religiøse magtcentrum. Den danske forfatter Rudolf Schmidt skrev for eksempel i 1870'erne om, hvordan Danmarks kultur var delt i to: Provinsen var hjertet, og hovedstaden hjernen. Fra de lokale egne skulle følelserne og personligheden strømme ind til hovedstadens sofistikerede knudepunkt, hvor det kunne omsættes i kulturlivets

fintmærkende udtryksformer. Til gengæld, gjorde Schmidt klart, var hovedstaden optaget af én ting – sig selv.

FORTIDIGE FREMTIDER

Den engelske advokat og statsmand Thomas More skrev i 1516 bogen *Utopia* om et samfund på en isoleret ø af samme navn, hvor der ikke eksisterer hverken penge eller privat ejendomsret. Alle borgere går i samme enkle tøj uden den mindste interesse for statussymboler som silke eller guld.

Mænd og koner kan også lade sig skille, hvilket i Mores samtid ellers var ildeset – og der er ingen låste døre og derfor intet privatliv. Forbrydere arbejder som slaver, tynget af tykke guldkæder. Hovedstaden Amaurot er en lys og enkel by bestående af lige gader og treetages huse. I hver karré af huse bor 30 familier med deres egen gård og have i midten. Mores forestilling om indretningen af den ideelle by står fortsat som noget helt særligt, og siden More udgav *Utopia*, har byer ofte udgjort scenen for vores drømme om fremtidens måde at leve på.

Omkring år 1900 diskuterede arkitekter og byplanlæggere fremtiden for Wien, i dag Østrigs hovedstad og dengang kejsersæde for dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. Arkitekten Camillo Sitte ønskede at bevare og udvikle de gamle torve, gyder og rundede former, som siden middelalderen var groet frem via indbyggernes foretrukne bevægelser og ophold; langsomt og knopskydende som træer om foråret.

I sit hovedværk *Der Städtebau nach seinen künstlerischen*